

Debat

Jordi Cots

Deixeu-me dir que, en certa ocasió, vaig comentar a Stefan Vanistendael que un cas d'articulació entre resiliència i drets de l'infant potser el podríem trobar en l'actuació del Síndic de Greuges, en el sentit que la gent acut a la institució convençuda de la seva raó, amb el desig d'unir el seu problema amb els drets, però d'una manera diferent a com ho faria si acudís a un jutjat. A un jutjat s'hi pot anar per molts motius: per principi, per punt, perquè hom s'ho pot permetre, o per pura necessitat. En canvi, la manera d'anar al Síndic, que no pot emetre resolucions vinculants, és una altra cosa.

Xavier Bonal

Estic d'acord amb el que diu Jordi Cots. Jo sóc l'adjunt al Síndic per a la defensa dels drets dels infants, i alumne privilegiat de Jordi Cots, que va ser el primer. Hi estic d'acord perquè, a més, això em permet una reflexió i una pregunta a l'Stefan. És cert que existeix com una necessitat, gairebé de resiliència, en aquell que s'acosta al Síndic, i coincideix amb la incapacitat cada vegada més gran de desenvolupar-la de la gent que hi va. És a dir, la percepció que jo tinc de les situacions d'exclusió social, de problemes relacionats amb els drets dels infants, és que no es tracta tan sols del problema en si, de la queixa concreta contra l'Administració, sinó que som davant d'un desarmament emocional i de manca d'estructures de suport, que probablement eren més presents en una comunitat o en una família. Per això la idea de resiliència m'agrada molt com un element fins i tot educable. Vull dir que estem davant de formes d'aglomeració de drets, que no tan sols provoquen injustícia i sofriment, sinó l'extrema dificultat de gestió per part de la ciu-

tadania. I ens porta moltes vegades a nosaltres, al Síndic, a haver de desplegar un doble paper, encara que no en tinguem el mandat, que consisteix a anar més enllà d'intentar resoldre la queixa des d'un punt de vista administratiu, i acabem fent de consultor psicològic —que no en som, ni tenim l'obligació de fer-ne.

Per tant, de la mateixa manera que segurament és important que la Convenció entri en el sistema educatiu i a les universitats com a material formatiu, i que la formació sobre els drets dels infants sigui present en els mateixos infants, és igualment cert que tan necessari com això és una dimensió ciutadana, per a la resolució de conflictes, per exemple. Així, quan pensem en assignatures com l'educació per a la ciutadania, que ara ja forma part del currículum, aquesta doble vessant hi hauria de figurar. Jo he vist algunes experiències pedagògiques molt interessants, que aprofiten l'educació per a la ciutadania per introduir matèria pedagògica al voltant de conceptes de dret, i simultàniament provoquen que els infants hagin de resoldre situacions de conflicte de drets. Em refereixo a circumstàncies per a la resolució de les quals es requereix una certa solidaritat, o una actitud de respecte a l'altre, etc. I crec que aquesta és una via potent que s'ha d'emfasitzar, i ho reivindico especialment quan tot sovint estem enmig de debats sobre què correspon o no correspon a l'escola, o si l'escola s'excedeix quan va més enllà d'ensenyar estrictament el currículum. I jo considero que l'escola no s'excedeix, i que hi ha un terreny especialment important de la gestió de la vida quotidiana que no es pot negligir.

Martí Teixidó

Jo també començaré per presentar un cas, el d'una nena de nou anys provinent d'una institució de menors de València. S'incorpora a una escola, al cap del mes o mes i mig, i el director i el cap d'estudis se senten molestos perquè no han rebut cap informe sobre aquesta nena. És una nena difícil, molt inquieta, tot i que li reconeixen prou capacitats. Un dia, en un dels conflictes que provoca, planta cara a la mestra, se'n va corrent, salta la tanca de l'escola i tot el professorat li corre al darrere, però ningú corre tant com ella. La nena havia estat objecte d'un abandó difícil, filla d'un pare guineà al qual no va conèixer i d'una mare que no se sabia si havia mort, i així va passar a viure amb una àvia seva a Cerdanyola.

El director de l'escola i el cap d'estudis eren uns professionals molt compromesos, gent responsable, però no podien fer res fins que els arribés la informació sobre la nena. Jo penso que aquesta situació és preocupant, perquè vol dir que no s'observa directament aquest infant, no se l'ha intentat comprendre, i això ja difícilment entendre potser el concepte mateix de *resiliència*.

I vaig a una altra idea relacionada amb això. L'exemple anterior l'he improvisat, per bé que el recordava perfectament, i reflecteix l'obsessió que tenen els mestres per disposar d'informació. Un fals principi és que si no es disposa de tota la

informació d'un infant que té problemes, no es pot fer res. La realitat mostra que es produeix l'efecte Pigmalió, o efecte Rosenthal, generalment en perjudici de l'infant. I això quasi justifica la impotència d'un professor, que puc comprendre. O, com a inspector d'ensenyament, procuro introduir sempre el principi que no es pot parlar d'un alumne en una junta d'avaluació, en una reunió de cinc, set o vuit professors, si no es garanteix que algú en sigui el seu defensor. I això des d'un punt de vista pedagògic, no jurídic; algú que pugui dir coses positives com aquestes: «és un infant inquiet, però fort, mirem com podem recollir i potenciar aquells valors que s'han convertit en disrupció, perquè hi ha problemes afectius», etc. Jo intento sempre que els professors vegin que el que molesta, el que no s'encongeix, és que té capacitat de reaccionar. Aquesta pot ser una resposta activa, capaç, intel·ligent; de fet, resilient. El que hem de fer és ajudar aquest noi o noia a trobar el seu lloc, el seu encaix. I si els docents estan en l'espera d'aquesta informació escrita en lloc de mirar-lo als ulls, de veure com camina o es mou, què porta a les butxaques, quina música escolta, etc., d'aquesta manera perdem totes les possibilitats.

Per això jo penso que en el sistema escolar pròpiament dit, o a les institucions, entre els docents, no sols manca un bon coneixement dels drets dels infants en sentit positiu, és a dir, un coneixement de la Convenció (solen saber l'any de la seva aprovació), sinó també un coneixement del concepte de *resiliència*. Jo mateix he provat d'escampar-lo, de difondre'l, però no acaba d'entrar, no tan sols com a concepte, sinó com a praxi, que és el que intentava explicar.

Rosa Bada

Quan se'm va proposar de participar en aquest Seminari, vaig pensar que es tractava d'una bona ocasió per sentir experts en infància. Jo no sóc experta en drets de l'infant, ni en drets humans, malgrat ser la directora del Departament de Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona. Volia fer una pregunta, dirigida, de fet, a tots els participants. Estem parlant d'un repte educatiu en temes de drets humans, i estem centrant la qüestió en els drets dels infants, i més concretament encara en l'escola. Nosaltres, com a ciutat, tenim vocació de ciutat educadora, i jo crec que com a administracions públiques tenim també una obligació en aquests temes. Definim la nostra ciutat com a compromesa amb els drets humans i amb els drets de la infància. Aleshores, la meua pregunta, és: què pot fer una ciutat?, què pot fer una administració local? Més que intervenir en el debat, voldria fer una interpellació.

Jesús Vilar

Ni que sigui d'una manera indirecta, aquesta reflexió podria respondre la interpellació de Rosa Bada. Les persones que es dediquen a l'educació, parlen

molt del principi d'educabilitat, que és la confiança en la possibilitat que una altra persona tiri endavant. Ara bé, aquest principi literalment s'ensorra si individualment cadascuna de les persones que estan al voltant d'aquella persona no reflexionen sobre quina és la seva aportació, perquè aleshores el que es produeix és un efecte de centrifugació. És a dir, jo confio en el potencial d'aquest infant però traspasso la responsabilitat al psicòleg, i el psicòleg, al seu torn, tot i confiar en el potencial d'aquest noi o noia, la traspassa a un altre. Tothom centrifuga, i un per l'altre ningú se n'encarrega. L'exposició de Stefan Vanistendael em porta, a mi, al terreny del compromís moral, a la qüestió de les obligacions i de la deontologia professional. Estem parlant de superar les experiències tècniques, d'entrar en el camp de les obligacions morals, que és on tenim l'alegalitat. Més que no ser censurat com a mal professional, estem davant d'una qüestió de voluntat personal d'implicació. Penso que tots aquests elements s'haurien d'aplicar a tots els cercles que, d'alguna manera, es refereixen als drets de la infància, als infants, a la família, a l'escola, al veí, l'Administració, l'Ajuntament, la ciutat. En qualsevol cas, som els diferents actors que podem fer alguna cosa. Cal superar la potencialitat i crear situacions reals, concretes, de vivència quotidiana dels drets. El que a mi em preocupa són les vivències reals, diàries, de tots ells, no tan sols en situacions de risc, o de vulnerabilitat. Em preocupen tots els altres infants anònims, ja que, per desgràcia, els infants més vulnerables al final ja acaben sortint.

Maria Eulàlia Palau

La pregunta de Rosa Bada és bastant directa. I penso que els ajuntaments, en aquest cas el de Barcelona, tenen uns serveis educatius de carrer, de ciutadania, que potser costen de fer servir. Tenim, per exemple, la Policia Municipal, que de vegades apareix més en el seu paper sancionador, i l'agent de proximitat. Quan aquest agent de proximitat ha de defensar un infant, li hauria de dir: «Escolta, si tu vas en bicicleta per un lloc que no toca, pots fer caure algú.» Una altra cosa són els espais per a joves i adolescents, espais de local tancat, espais on puguin fer coses, perquè, si no, només els queden les «litrones». Crec que l'existència d'aquests espais, que són espais que permeten la creativitat, és una de les peces clau per afavorir la resiliència. I, després que s'hagin utilitzat, no s'hi ha d'enviar una patrulla a escombrar, sinó que hi hauríem d'enviar alguns tècnics d'integració social, o com en vulguem dir, a recordar-los que després de passar-s'ho bé també arriba l'hora de recollir. I així conciliariem la ciutat per a tothom, els espais de participació i la responsabilitat de tornar-ho a deixar tot com cal. Ja sé que tot això és molt fàcil de dir, però és la creativitat del poder i, a partir d'aquí, fem el que puguem.

Angelina Martínez

Yo quiero dar las gracias a Stefan Vanistendael por hablar de nuevo de la esperanza realista. Hacía tiempo que no lo oía. Yo veo la resiliencia, la entiendo y la vivo desde el sistema público de servicios sociales. He tenido la oportunidad de conocer a muchos resilientes y creo que hay dos o tres rasgos que se tienen que dar para que se produzca. El primero de ellos es quizás la creencia, la creencia íntima e interna de que las personas, en este caso los niños, tienen posibilidades de cambio y de crecimiento; todos. El segundo sería no limitar las oportunidades que cada persona requiere, ya que cada persona necesita un cierto número de posibilidades y cada una de ellas de una clase diferente, y a menudo las administraciones limitamos las oportunidades: limitamos los tiempos de consulta, limitamos las horas de determinadas actividades. Y en esta limitación puede haber un corte para que las personas puedan crecer, simplemente porque nosotros nos hemos cansado de seguir con ellos. Finalmente, me parece importante recordar que las personas clave en los resilientes no siempre son los profesionales; es más, algunas veces la gente crece, se desarrolla y sobrevive a pesar de los profesionales. Nuestro papel no es siempre tan importante en la vida de nadie; y, en todo caso, somos una ayuda, pero no los protagonistas.

Ferran Casas

Jo vull referir-me a Stefan Vanistendael. No sé si estarà d'acord amb mi amb la idea que, a més d'una resiliència individual, hem de pensar també en la infància en general i en la seva resiliència com a col·lectiu social, com a categoria o grup social, com a generació, com ho vulgui dir cadascú des de la seva disciplina. I em sembla que el repte de pensar en una resiliència col·lectiva té un interès no sols teòric, sinó que pot enllaçar amb la pregunta que ha fet Rosa Bada, en el sentit de demanar-nos si és una adversitat que la infància senti que no és ningú, col·lectivament, en una determinada societat. No sé si la paraula *adversitat* és la que ha fet servir l'Stefan per definir la resiliència. Però la idea és que, a vegades, per exemple, és frustrant que col·lectivament no siguis ningú a l'escola, malgrat que hi hagi un consell de participació. Però quan assisteixes a alguna de les seves sessions t'adverteixen que no diguis rucades, o que determinada qüestió no és important, que l'important és el problema d'aquell mestre. Penso que, a vegades, frustrem els més joves col·lectivament, els diem que no són tan importants, que s'esperin, que ja creixeran, i que ja seran importants algun dia. I crec que col·lectivament hi ha possibilitats d'afrontar i superar aquestes adversitats. Hi ha joves que ho estan fent a Internet. No sé si us heu fixat en l'edat d'alguns pirates informàtics, però fa pensar.

També s'ha dit que no donem la paraula als joves, i ells es dediquen a fer grafitis a les parets. Sabem prou que aquí hi ha un joc de poder: «Si no em dones un espai, jo me'l prendré en un altre lloc que potser no t'agradarà.» Aquesta resiliència col·lectiva ha de tenir uns altres actors socials que prenguin iniciatives. En el cas de l'Stefan era una jutgessa, però en la nostra societat pot ser la societat civil, pot ser l'ajuntament, o una ONG, o qualsevol altra instància. Abans he donat dues respostes que em semblen més aviat teòriques i abstractes. He dit que hem de generar espais en la vida familiar, a l'escola, a la vida ciutadana, en els espais administratius i procediments judicials, a fi que es pugui practicar la responsabilitat. Hem de generar espais perquè els infants i adolescents i els joves tinguin protagonisme, tinguin possibilitat d'experimentar una participació responsable. Això era una resposta, que voldria concretar, perquè tot resulta molt genèric.

També he alludit a la necessitat de canviar actituds lògiques, adultes, assumides històricament, que segurament ens hem de qüestionar. No és raonable que ens anem preguntant sempre el mateix: repensem-nos la lògica, repensem-nos la posició del conjunt dels adults en relació amb el conjunt dels més joves. Probablement és que hem de canviar les relacions amb la generació més jove, l'hem de pensar d'una altra manera. I aquí vull referir-me als resultats d'un estudi que ens van encarregar a l'equip de recerca del qual formo part, sobre programes de participació infantil, accessibles a webs. La idea és que la participació social és alguna cosa que es pot analitzar amb accions participatives concretes protagonitzades per infants. Es van buidar uns cent seixanta webs. I ens vam qüestionar si, a part de l'etern debat dels nivells de participació, de les escales de Hart o de tants altres autors, no ens podíem demanar, a més, què fan els infants quan —segons els adults— estan participant en programes dits *de participació*. I d'aquesta manera va sorgir una llista d'entre vuitanta i cent activitats que poden realitzar els infants, protagonitzades per ells. I van de coses tan senzilles com escriure una carta a algú explicant com estan els infants del barri, o que els adults d'aquest barri deixen fer el que els seus gossos vulguin en els seus espais de joc, fins a moltíssimes altres coses. Totes poden generar una iniciativa per promoure o donar suport a una iniciativa seva en la qual puguin sentir-se protagonistes, i que finalment això es pugui aprofitar com a experiència de participació responsable a les nostres ciutats. Tenim una llista, òbviament inacabada, que es pot allargar, i que tots podem contribuir a ampliar amb una mica de creativitat; és, simplement, una primera llista. Estic a disposició de proporcionar-la a qui pugui interessar i a facilitar-ne l'obtenció, ja que està en format PDF, i s'ha de buscar al web de l'Observatori de la Infància de l'Estat espanyol, al lloc on diu «Informes tècnics».

Martí Teixidó

Voldria fer dues propostes, que ja havia considerat prèviament, amb la confiança que encaixin en el debat. La primera és quasi inevitable: la necessitat d'un pacte social per la infància. Potser l'expressió s'ha gastat aquests darrers anys, perquè ja s'han fet molts pactes i la idea pot quedar una mica desvirtuada. Però quan vaig llegir el *Nuevo pacto educativo*, de Juan Carlos Tedesco, vaig pensar que hauríem d'establir un pacte així, i donar-li una amplitud més gran. Haurien de quedar compromeses les institucions escolars, les famílies i els mitjans de comunicació, de manera pública. Els mitjans de comunicació tenen una incidència continuada, i de fet constitueixen la socialització primària i les bases sobre les quals construïm l'educació i l'ensenyament. Els patrons de conducta provenen de la família i del que apareix a la pantalla de la televisió. Quan les famílies pesen menys en els patrons de conducta, la televisió entra amb més força. És per aquí que hem d'aconseguir aquest pacte social per la infància. S'hi han de responsabilitzar les institucions representatives d'aquests tres àmbits: educació, comunicació i cultura, que en realitat són una mateixa cosa, tres funcions socials especialitzades. Si nosaltres no fem aquest pacte, tan necessari, ens el faran els mitjans de comunicació. Ho veiem en el període que porta cap al Nadal i Reis. Juguen amb el món afectiu dels infants. Aquests són els consumidors, encara que el poder adquisitiu el tenen els pares. Tot està molt ben calculat. Aquest *target group* dels infants està ben estudiat pels mitjans de comunicació.

I ara entro en la segona proposta que volia fer, la dels rituals socials, que connectaria amb el que ja s'ha dit abans sobre l'evolució de l'infant i el reconeixement del dret jurídic, que no sempre van en paral·lel. Hem perdut el reconeixement social que es feia a través dels rituals de pas, de creixement, de festes. Potser es feia en un entorn religiós, era la nostra cultura, com a tants llocs. Avui s'hauria de fer d'una altra manera, perquè han quedat una mica desarticulats. Però no podem perdre elements de la saviesa que aportava la cultura tradicional. La societat de consum està massa interessada a donar aquests rituals, els utilitza. Cal, doncs, una intervenció amb criteris d'educació seguint els principis de la Convenció sobre els Drets de l'Infant. Podem orientar uns rituals socials de pas prou oberts com perquè puguin ser adoptats sense perjudici de particularitats familiars, ètniques, de creences, o de sentit de vida. Els rituals poden comunicar amb simbolisme determinats valors i patrons de conducta que garanteixin la identitat personal, la cohesió social sense un excés de verbalització. Entre els rituals socials instrumentalitzats per la societat de masses i de consum hi ha determinades celebracions de festes tradicionals que caldria orientar des del pacte social per la infància.

Potser sí que la castanyada, per exemple, quedava una mica rural. Ara arriba el Halloween, i no passa res; particularment no en farà cap problema. No obstant

això, el que em preocupa d'aquest ritual social és com pot influir en la comprensió de la vida i de la mort, la celebració de la mort dels avantpassats. Cal una pedagogia de la mort. Però quan s'amaga a un nen de nou anys la mort de l'avi, aquí es comet un error. La dimensió familiar de recordar els avantpassats es perd. I qui diu això, ho pot dir del Nadal. Per mi, el Nadal és com un test tradicional d'intel·ligència: ens dirà si l'infant és prou despert per endevinar la veritat. Per aquestes festes cada infant hauria de superar les dificultats per entendre que eren els pares els que posaven les joguines al tió o al balcó: abans els pares li volien dir que eren ells els que ho havien comprat, i ara la societat de consum ho anticipa. Així es trenquen aquests processos que són de superació d'una etapa. Els infants ho haurien de viure com una superació, com un triomf, per després poder-se sentir solidaris de la societat adulta.

Tot això no està regulat, i no s'hi pot obligar; tan sols suggerir. Pensem que es pot ritualitzar el pas dels sis anys a la segona infància, al sincretisme i l'entrada a l'educació primària. I el pas dels dotze anys a la tercera infància o adolescència amb l'agrupació amb els iguals. Potser es fa en família. El que es tendeix a celebrar és el pas a l'edat adulta jove, els divuit anys, que es pot centrar en el compromís de contribuir a la vida social amb accions com l'aprenentatge servei o el voluntariat. Tots aquests rituals s'han d'expressar amb la festa compartida. Qui sap si així evitariem part d'aquests altres rituals derivats de l'avorriment agressiu que provoquen les borratxeres intencionades de cap de setmana.